

HISTORIJA KNJIŽEVNOST I UMJETNOST

Dr Ivo PERIĆ
Dubrovnik

Teškoće i rezultati borbe za ponarođivanje pomorskih škola u Dalmaciji

Obrazovanje pomoraca, kao i uopće obrazovanje na drugim područjima ljudskog privređivanja, ima svoj dugi, razvojni put. Slično, kao i drugdje, i dalmatinski pomorci su sticali svoje obrazovanje prvenstveno *iskustvom, ploveći, i u kontaktima s iskusnijim pomorcima*, a zatim i *raznim tečajevima privatnog karaktera*, kakvih je u nas osobito bilo na dubrovačkom i boko-kotorskom području. Te tečajeve održavali su iskusniji, ponajviše isluženi pomorci, prenoseći na mlade svoja iskustva i teoretska znanja iz oblasti pomorske navigacije¹.

Prve nautičke škole, kao početak sistematskog školovanja pomorskih kadrova i kao sastavni dio državnog školskog sistema, otvorene su u Dalmaciji sredinom prošloga stoljeća i to u sklopu ondašnjih gradskih viših osnovnih škola. Njihov osnutak odvijao se ovim kronološkim redom: 1850. godine u Zadru, Splitu i Kotoru, 1852. godine u Dubrovniku².

Nastava u tim pomorskim školama vršila se na *talijanskom jeziku*. Zadržavši talijanski jezik u dalmatinskom školstvu, sudstvu i upravi, Austrija je — u čijem sklopu se nalazila i Dalmacija³ — nastojala usporiti nacionalni razvitak u ovoj pokrajini. U tom nastojanju talijanski jezik bio joj je za to pogodno sredstvo. Stoga su se pripadnici dalmatinskog narodnog pokreta, koji je, poslije uvođenja ustavnosti, započeo snažnim političkim akcijama, uporno borili za ponarođenje svih javnih ustanova, prvenstveno škola (tj. da umjesto talijanskog jezika bude uveden hrvatski kao nastavni jezik). Bio je to najkonkretniji i najefikasniji dio njihove borbe protiv okova austrijske tlačiteljske politike.

U toku svog početnog djelovanja neke su pomorske škole u Dalmaciji — trajno ili privremeno — i prestajale radom, i to pretežno zbog malog broja đaka, što je bio njihov najveći problem. Do 1879. godine bile su trajno ukinute nauke u Zadru, Splitu i Herceg-Novom. Od te godine, kad je izvršena i *reorganizacija pomorskih škola*, nastavile su radom u Dalmaciji samo dvije pomorske škole: *dubrovačka i kotorska*.

Prema tome, kad se govori o pomorskom školstvu u Dalmaciji poslije 1879. godine, to se odnosi samo na te dvije škole (u Dubrovniku i u Kotoru). Reorganizacija pomorskih škola unijela je tada u te škole produženo trajanje sa dvije na tri godine i novi nastavni plan i program. U pogledu nastavnog jezika nije bilo nikakvih promjena — zadržan je, naime, i dalje talijanski.

Ponarođivanje pomorskih škola u Dalmaciji bio je neodgodiv zadatak naših ljudi u njihovoj nacionalno-političkoj borbi pod tuđinskom, austrijskom vlašću. Godine 1883. pokrenuto je pitanje uvođenja hrvatskog jezika u dubrovačkoj nautici⁴, ali željeni rezultat nije postignut. O ponarođivanju kotorske i dubrovačke pomorske škole raspravljano je i na zasjedanju Dalmatinskog sabora u veljači 1859., dakle u vrijeme kad se inače radilo na *ponovnoj reorganizaciji pomorskog školstva*. Tada je specijalni saborski odbor, koji se sastojao od pet članova, izvjestio zastupnike da je taj odbor općenito stao na stajalište »da onaj isti jezik«, na kojem mladići primaju prvu pouku u osnovnim školama, mora da ostane naukovni onda kad oni stupe u koji srednji zavod⁵. Prema tome, pošto su osnovne škole u Dubrovniku i u Kotoru,

kao i sve osnovne škole na području ondašnjih kotareva Dubrovnik i Kotor radile na hrvatskom jeziku, bilo je logično da se nastava na hrvatskom jeziku odvija i u dubrovačkoj i u kotorskoj nautici.

Utoku rasprave o tom pitanju, koja se vodila na spomenutom zasjedanju Dalmatinskog sabora u Zadru, bilo je i suprotnih mišljenja sa strane talijanskih zastupnika. Zastupnik Sava Bjelanović je predlagao da se u pomorskim školama u Dubrovniku i u Kotoru uvede dvojezična nastava, a o čemu bi trebala »odlučiti pozvana školska vlast«⁶. Zastupnik Juraj Biankini je bio i protiv takvog kompromisnog prijedloga, te se zalagao za uvođenje hrvatskog jezika kao nastavnog jezika za sve predmete. Biankini je isticao da su na hrvatskom jeziku nastali i prvi udžbenici iz pera Jurja Carića⁷.

Na tom saborskom zasjedanju, u prilog potpunog ponarođenja obiju dalmatinskih pomorskih škola, izjasnio se i dr Miho Klaić. On je tada kazao: »Da naša mladež bude u svim školama odgojena u istom jeziku i tako steče od mladosti jedne jedinstvene misli koje su uvjet prvi jedinstva političkog, od potrebe je da bude naš jezik i u nautičke škole uveden kao naukovni jezik«⁸. Na primjedbe da ima nekih stručnih pomorskih izraza, za koje se »govori da su ih Genovezi uveli«, ti će izrazi — naglasio je Klaić — ostati i dalje i to ne može biti razlog protiv uvođenja hrvatskog jezika u pomorske škole.

Tadašnja saborska debata o ponarođenju pomorskih škola u Dalmaciji završena je zaključkom: da Dalmatinski sabor izražava želju »da se odredi, da naukovni jezik na nautičkim školama bude naš jezik, naime jezik kojim se služi Visoki sabor«⁹.

Prema novoj reorganizaciji pomorskih škola, koja se počela primjenjivati od školske 1896/97. godine, školovanje u pomorskim školama je produženo sa tri na pet godina. Prve dvije godine učenja odvijale su se kroz takozvane *pripravne razrede* (I i II), koji su imali više opće-obrazovni karakter, a ostale tri godine učenja obuhvaćale su prave nautičke razrede (I, II i III), u kojima su bili više zastupljeni stručni predmeti. Tom prilikom je, s obzirom na nautičke škole u Dalmaciji, određeno da se hrvatski jezik uči kao obavezan predmet¹⁰ u svim odjeljenjima tih škola i da bude »nastavni jezik u oba pripravna razreda«¹¹. Time je i tako napokon *otpočelo ponarođenje pomorskih škola u Dubrovniku i u Kotoru*.

Taj početni rezultat bio je proširen početkom slijedeće školske godine. Naime, naredbom Pokrajinskog školskog vijeća u Zadru od 26. rujna 1897. (a na temelju ministarske odluke iz Beča od 29. kolovoza 1897.) bilo je određeno da u pripravnim tečajevima pomorskih škola u Dubrovniku i u Kotoru hrvatski jezik i nadalje bude nastavni jezik, a u nautičko-strukovnim razredima (I, II i III) da se održava dvojezična nastava i to na *hrvatskom*: vjeronauk, povijest, hrvatski, njemački i engleski, a na *talijanskom*: nautika, talijanski, nauka o parostroju, me teorologija i oceanografija, nauka o brodogradnji, pomorska manovra, pomorsko trgovačko računovodstvo, oprema broda, matematika, kemija, zemljopis, te pomorsko i mjenbeno pravo.¹²

U tako dvojezično organiziranoj nastavi u dalmatinskim pomorskim školama bilo je, kako je očito, data

veća važnost talijanskom jeziku. Mada je i ta dvojezičnost bila značajan uspjeh, ona nije mogla — upravo zato što je hrvatski jezik bio manje zastupljen — zadovoljiti naše narodne težnje. Dalmatinski Hrvati i Srbi nisu nikad bili protiv učenja talijanskog jezika u Sredozemlju, ali su bili protiv toga da taj jezik ostane nastavni. No, talijanaši su preko pomorske uprave u Trstu i preko svojih veza u Beču isposlovali da talijanski jezik u dalmatinskim pomorskim školama ne izgubi pozicije nastavnog jezika i to im je u velikoj mjeri uspjelo. Da je hrvatski jezik bio pogodan i za stručno-nautičku nastavu pokazuje primjer pomorske škole u Bakru, u kojoj je ovaj jezik bio nastavni još od školske 1876/77. godine¹³. Dalmacija je u mnogočemu, pa tako i tom pogledu, zbog uvijek mogućih komplikacija na kojima je Beč zasnivao svoju *politiku kočenja potčinjenih*, bila, kako su to često isticali i pojedini dalmatinski narodni zastupnici u Dalmatinskom saboru i u Carevinskom vijeću, zaista zemlja iznimaka

Takvo stanje u dalmatinskim pomorskim školama u pogledu nastavnog jezika ostatlo je sve do sloma habsburške monarhije (1918.)¹⁴. Ponarodivanje tih škola ostvarivalo se, prema tome, vrlo sporo, jer je bečki režim pravio velike teškoće. S obzirom na te teškoće, i jezični utrakvizam koji je bio postignut u dalmatinskim pomorskim školama predstavljao je značajan rezultat u borbi naših ljudi protiv okova tog tuđinskog, protunarodnog režima.

B I L J E Š K E :

¹⁾ U Bogišićevoj biblioteci u Cavttatu čuva se, na primjer, jedna oveća rukopisna sveska (pod naslovom »Nautica») na talijanskom jeziku, pisana Bogišićevom rukom u vrijeme kad je ovaj, kasnije veliki znanstvenik, za svojih dječaćkih dana pohađao i završio takav tečaj u Cavttatu. Svojim sadržajem ta sveska dovoljno jasno pokazuje što se učilo na takvom tečaju u petom deceniju prošlog stoljeća, kad je i Bogišić bio njegov polaznik.

²⁾ Oliver Fijo, **Prilozi poznavanju pomorskog školstva na našoj obali u XIX stoljeću**, Zagreb (1956.), 20.

³⁾ Teritorijalni opseg pod imenom Dalmacija bio je tokom prošlih vremena različit i promjenljiv. O tome su pisali Vj. Klaić, F. Šišić, P. Karlić, G. Novak i dr. U ovom napisu ima se u vidu Dalmacija iz perioda druge austrijske uprave (1814 — 1918), tj. njen tadašnji opseg. Zbog bližeg pojmovnog određenja, neki historičari, za razliku od takozvane »mletačke Dalmacije«, upotrebljavaju za period 1814. do 1918. i izraz »austrijska Dalmacija«.

⁴⁾ **Moreplovna učiona u Dubrovniku** — Narodni list br. 92b (Zadar 1883.), str. 1.

⁵⁾ **Brzopisna izvješća XXX zasjedanja pokrajinskog sabora dalmatinskog**, Zadar 1895., 455.

⁶⁾ Ibid., 456.

⁷⁾ Ibid., 458.

⁸⁾ Ibid., 459.

⁹⁾ Ibid., 465.

¹⁰⁾ U 1879. godini, kad je izvršena prva reorganizacija pomorskih škola, bilo je odlučeno da se u dalmatinskim pomorskim školama može učiti hrvatski jezik kao **neobavezan** nastavni predmet.

¹¹⁾ O. Fijo, o. c., 28.

¹²⁾ **Osamnaesti program c. k. nautičke škole u Dubrovniku, za školsku godinu 1898/99.**, Dubrovnik 1899., 26.

¹³⁾ O. Fijo, o. c., 76.

¹⁴⁾ Josip Surić, **Historijat državne pomorske akademije u Dubrovniku**, Godišnji izvještaj državne pomorsko-trgovačke akademije u Bakru, Dubrovniku i u Kotoru za školsku godinu 1933/34., Senj 1934., 56.